

Tilburg University

Wat is er aan de hand met pyromanen? Brandstichting en persoonlijkheid

Oei, T.I.

Published in:
Het actuele recht 2

Publication date:
1995

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Oei, T. I. (1995). Wat is er aan de hand met pyromanen? Brandstichting en persoonlijkheid. In A. J. H. W. Coppelmans, W. E. C. A. Valkenburg, R. D. Vriesendorp, & W. J. Witteveen (Eds.), *Het actuele recht 2: Tilburgse commentaren* (pp. 163-166). Koninklijke Vermande.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

37 WAT IS ER AAN DE HAND MET PYROMANEN?¹

Brandstichting en persoonlijkheid

T.I.Oei

Inleiding

In 1995 werden er weer -zoals iedere paar jaar wel- enkele (nu wegens het aantal en de aard) opzienbarende branden gemeld. In Ede bijvoorbeeld, maar ook in Rijswijk, Hengelo, Zutphen en Eindhoven heerste ontzetting naar aanleiding van terugkerende krantekoppen over de gevaren voor goederen/personen en de feitelijke ravages door die branden. Geen enkele huismoeder, die boodschappen deed in het gewraakte winkelcentrum of in de buurt van de getroffen scholen en containers woonde, kon rustig blijven. Maar ook potentiële 'belangstellenden' die slechts in hun stoutste dromen durfden fantaseren zelf dader te zijn, hielden hun adem in, als de krant er weer over schreef. In Ede bijvoorbeeld, waarbij het ging om veertig branden in korte tijd gepleegd, betrof het twee broers (men spreekt mogelijk van meer verdachten).² Was hier sprake van klassieke pyromanie (de ziekelijke neiging tot brandstichten), of van een nieuw verschijnsel?

De tragedie is veelal groot! Zeker indien er slachtoffers bij betrokken zijn. Maar, ook indien dit niet het geval is, zijn materiële en persoonlijke schade (soms verlies van huis, have en vee) voldoende om er bij stil te staan.

Wanneer ik zowel uit eigen ervaring als vanuit mijn professionele achtergrond tracht te ontrafelen, waarom zo'n brand diepgaande indruk op mensen maakt, dan denk ik aan het volgende. Zou het toch niet vooral te maken hebben met enerzijds het geboeid zijn door een vlammenzee en anderzijds de angst die we als kind allemaal hebben overgehouden toen we, verkleumd, bij de haard ons onverwacht bezeerden, of dat we, met lucifers spelend niet wisten dat ze, eenmaal aangestoken, pijn konden doen?³

1 Dit is een bewerkte versie van de voordracht die aan de KUB gehouden werd ter gelegenheid van de landelijke Wetenschapsdag (8 oktober 1995).

2 Zie Utrechts Nieuwsblad, 1 mei 1995. Zie ook Trouw, 11 oktober 1995, waarin de verdachte bekend heeft 28 branden te hebben gepleegd. Hij zou grote gedragsproblemen op school hebben gehad, en met de andere kinderen thuis om de gunsten van zijn moeder hebben gestreden. Bovendien zou hij zich opgezweept hebben gevoeld door zijn oudere broer en twee maten bij het plegen van de branden.

3 Belangwekkend is wat Bachelard erover zegt: "De sociale verboden komen eerst. De natuurlijke ervaring komt pas in de tweede plaats en levert een lijfelijk bewijs, dat onverwacht is en daarom te vaag om de grondslag te kunnen vormen voor objectieve kennis. De brandwond, dat wil zeggen de natuurlijke sanctie, bevestigt de sociale verboden en toont in de ogen van het kind alleen maar de juistheid van het ouderlijk inzicht." in J. Goudsblom, *Vuur en Beschaving*, Amsterdam 1992, p. 231. Ik meen dan ook, dat bij kinderen, bij wie onvoldoende sociale invloed door ouders, leraren en dergelijke heeft plaatsgevonden, d.w.z. die pedagogisch en affectief verwaarloosd zijn, zich een anti-sociale persoonlijkheidsstructuur zal vormen. Deze kinderen lopen het risico om, ingeval van stigmatisering en vereenzaming, te vervallen in het stichten van branden.

Enkele voorbeelden

Wat is eigenlijk pyromanie en wordt een brand altijd gesticht door een pyromaan? Deze vragen brengen ons in aanraking met de volgende voorbeelden. Een jongeman die, vastgelopen in zijn relatie, uit wanhoop het huis in brand stak nadat zijn vriendin hem de deur had gewezen. Hetzelfde gebeurde bij een jonge vrouw die, verbijsterd door het feit dat haar vriend de relatie verbrak in plaats van aanhaalde, haar dreigement haar woning in brand te steken, uitvoerde. In beide gevallen betrof het een gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens in de zin van een persoonlijkheidsstoornis en in het verlengde daarvan een pathologische relatie, waarbij afhankelijkheid en ziekelijke dweepzucht leidden tot het delict. De man werd door de rechtbank verminderd toerekeningsvatbaar geacht en veroordeeld tot gevangenisstraf en TBS met dwangverpleging, ook al omdat hij een aantal keren eerder was veroordeeld. De vrouw kreeg, omdat ze verder een blanco strafblad had, een voorwaardelijke veroordeling met de bijzondere voorwaarde dat ze zich zou laten behandelen.

Ik herinner me nog goed een vereenzaamde Dominicaanse man, die altijd al een buitenbeentje was geweest; op school, in de familie en op zijn werk. Mensen vonden hem ofwel geniaal ofwel volstrekt gestoord. Hij was niet gewoon aanspreekbaar. Wanneer hem iets werd gevraagd, dacht hij dat er wat achter stak. Iedere vorm van mededogen was hem vreemd. Als het aan hem lag, konden alle honden worden afgeschoten: "Ze zijn er toch alleen maar om de straten vuiler en viezer te maken." Deze man kreeg door zijn wereldvreemd gedrag problemen met zijn huisbaas, die hem dan ook de deur wees. Hij vertoefde in allerlei tehuizen voor daklozen, omdat die naar zijn zeggen tenminste nog iets voor hem deden. Na sociaal volledig te zijn vastgelopen, reageerde hij zijn rancune op de overheid af door willekeurig in brievenbussen, containers en dergelijke brandjes te stichten. Hij werd wegens een ziekelijke stoornis van de geestvermogens ontoerekeningsvatbaar geacht, en rijp bevonden voor een bevel tot plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis van ten hoogste één jaar. Voor de behandelaars een dilemma, wegens het feit dat deze man geen medicatie accepteerde, omdat hij zichzelf niet ziek achtte.

Het voorbeeld uit Hengelo betrof een 22-jarige man die bekende niet alleen een groot winkelcentrum, maar al honderd branden op zijn geweten te hebben met een schade van 100 miljoen gulden. De eerste brand van de man was in 1990 in het winkelcentrum, waarbij er drie gewonden waren en vele woningen rookschade opliepen. De dader stak ook modezaken in brand. De politie betrapte hem op heterdaad bij het aansteken van een vuurtje in een container. Hij bekende verder nog vanaf 1989 tientallen branden te hebben gesticht in fietsenhokken, scholen en slooppanden. Volgens de politie bemoeilijkte de werkwijze van de verdachte diens opsporing. 'Hij ging na de brandstichting naar huis zonder af te wachten of de poging zou slagen. Hij ging ook niet bij de brand staan kijken, zoals bij een pyromaan te doen gebruikelijk.'⁴

Interessant is het te zien dat er duidelijk andere mechanismen een rol spelen in het laatste voorbeeld. Er is minder sprake van een ontwikkelingsgestoorde dader,

4 Trouw, 8 augustus 1995.

maar meer van een asociaal, agressiegestoord type, al blijft het verleden van invloed. Een adolescent die in zijn eentje te werk gaat en zijn frustraties kennelijk moeilijk de baas is, want als het moet gaat hij containers te lijf, zelfs als hij daardoor tegen de lamp loopt en gesnapt wordt. Er is reden om aan te nemen dat het zo'n persoon niet alleen aan invoelingsvermogen ontbreekt, maar ook dat er sprake is van een gering verantwoordelijkheidsbesef. Op een container je ongenoegen afreageren betekent al wat, maar vervolgens op je onlustgevoelens reageren door voorwerpen van algemeen belang, zoals scholen en winkels, kapot te willen maken, is een duidelijk signaal van algemene malaise voortvloeiend uit onvrede met het bestaan als zodanig.⁵

Psychiatrisch profiel van de brandstichter⁶

Er zijn derhalve naar mijn mening de volgende typen brandstichters: 1. Het type persoon dat, om innerlijke conflicten te bezweren, zich zelf dupeert door zijn eigen huis en have in brand te steken. In dit geval is er sprake van een persoonlijkheidsstoornis of een ernstige karakterneurose, soms in samenhang met een ziekelijke verstandhouding, gebaseerd op afhankelijkheidsgevoelens en dweepzucht, met partner of ouders. 2. Het type persoon dat zijn frustraties afreageert door, achtereenvolgens, huizen, kantoorpanden, scholen, enzovoort in brand te steken (type 2a), in sommige gevallen voorafgegaan door of afgewisseld met, vuurtje te stoken in afvalbergen, containers, brievenbussen, het zogeheten 'kleine werk' (type 2b). Deze personen ontlenen een zodanige bevrediging aan dergelijke acties dat ze er emotioneel even tegen kunnen, om na verloop van tijd toch weer te moeten toeslaan in een situatie van uitzichtloosheid en ontevredenheid met zichzelf en het bestaan. De personen van het type 2a hebben primair een anti-sociale problematiek. Het type 2b persoon vertoont daarentegen een secundaire psychopathisering op basis van a. een mentale handicap, zoals zwakbegaafdheid en/of een psychotische stoornis, al dan niet gecompliceerd door een organisch-cerebrale afwijking, of b. een ernstige minderwaardigheidscomplex door gevoelens van afschuw ten aanzien van de eigen lichamelijke- of geestelijke kwaliteiten (lelijkheid, domheid, vunzigheid) die het gevolg zijn van het feit altijd al het zwarte schaap van de familie of lulletje rozewater van de klas of groep te zijn geweest.

Alle typen vallen in de leeftijdsgroep van 16-35 jaar en betreffen in meerderheid mannen, die zich moeilijk kunnen aanpassen aan de eisen van de maatschappij, of die zich door die maatschappij afgewezen voelen. Het zijn veelal contactgestoorde en veeleisende, dwingende karakters, die geen tegenspraak dulden, en zeer snel

5 Zie de verwevenheid van heden en verleden in helder proza bij G. Flaubert: *De eerste leerschool der liefde*. Amsterdam 1989, p. 209: "Toch was zijn tegenwoordige geestestoestand het resultaat van dit alles, de som van al zijn vroegere belevenissen, die het hem mogelijk maakte ze terug te zien; elke gebeurtenis had tot een tweede geleid, elk gevoel was versmolten tot een idee."

6 Zie ook de monografie van M. Zeegers: *Brandstichting*, Arnhem 1984.

gekrenkt zijn.⁷ Hun gevoelens van onlust en rancune kunnen ze doorgaans moeilijk uiten, wat hen vaak tot het gebruik van drank en andere middelen drijft en uiteindelijk tot al dan niet impulsief pyromaan gedrag.⁸

Tot besluit

Brandstichting blijft, voor welke dader dan ook, een nooduitgang, een signaal dat er iets mis is. Het klassieke type van de pyromaan die vanwege verborgen erotische behoeften of frustraties branden sticht, is, als aparte groep, verwaarloosbaar klein en lijkt moeilijk te onderscheiden.⁹ Er is derhalve geen sprake van een al dan niet weloverwogen keuze om zijn lustgevoelens bot te vieren in geval van brandstichting. Als zodanig is er geen dwingende reden om pyromanie te verbinden met een sexueel gefrustreerde persoonlijkheid. Brandstichting is nogal eens het gevolg van de ongecontroleerde wraakzuchtige reactie van degene die zich ten diepste gekrenkt voelt en daarmee niet in het reine kan komen, zonder dat een dergelijke daad wordt gesteld. Jaarlijks lopen de schattingen in de orde van grootte van ruim honderd verdachten van brandstichting, die gedragskundig onderzocht worden op verzoek van de rechter-commissaris. Genoemd aantal is dan nog maar een kwart van hetgeen de rechter ziet!¹⁰ Het gedragskundig onderzoek is evenwel van groot belang bij brandstichters, omdat zij potentiële recidivisten zijn. Het is dus wenselijk dat er vaker forensisch-gedragskundig onderzoek plaatsvindt in dergelijke gevallen. Wanneer er gesproken wordt van een bijzonder doel bij het oplossen van het probleem van de pyromanie, dan is dat wel dat iedere brand er een teveel is. Vandaar dat de brandstichter altijd zal moeten worden opgespoord en zo nodig behandeld, ook al is de kans dat hij opnieuw zal toeslaan, ingeval hij ouder is dan zijn veertigste, bijkans nihil.¹¹

-
- 7 Bij jeugdigen is er sprake van een gebrek aan innerlijke structuur en leiding, wat vaak resulteert in vandalistisch gedrag, zoals fikkie stoken. Gedifferentieerd dient hierbij te worden tussen brand *stichten* (art. 157 Sr) en een voorwerp in brand *steken* (art. 158, resp. 429, 1' Sr). Het onderscheid tussen brand stichten en iets in brand steken komt uit bij vergelijking van art. 157 met 429 1', waarbij als overtreding strafbaar is gesteld het aanleggen van vuur op zo korte afstand van gebouwen of goederen dat daardoor brandgevaar ontstaat. Hier uit blijkt dat het maken van vuur op zich zelf niet brandstichting is.
- 8 Er bestaan binnenbranden (in gebouwen) en buitenbranden. Van de ruim 12.000 binnenbranden in 1993 was 19,7% te wijten aan brandstichting en 12,1 % aan vandalisme. Van de ruim 18.000 buitenbranden was 30,6% een gevolg van brandstichting en 25,8% van vandalisme. In totaal heeft 51 % van al die branden een criminele oorzaak. Zie J.A. de Boer, Brand wordt meestal door brandstichting veroorzaakt, Beveiliging 1995, p.13. Opvallend is dat het aantal brandstichtingen in flats in 1993 ruim tweemaal zoveel is als in etagewoningen, respectievelijk eengezinswoningen, terwijl het omgekeerde het geval is met betrekking tot het aantal dodelijke slachtoffers (in eengezins-, respectievelijk etagewoningen minstens tweemaal zoveel als in flats). Zie Brandweerstatistiek, C.B.S. 1994, p. 55, respectievelijk p. 58.
- 9 Zie J.A.C. van Berkel, De psycho(patho)logie van de brandstichter; een aanzet tot theorievorming op empirische grondslag, Maastricht 1994, p. 29 e.v.
- 10 Het aantal brandstichtingen in 1993, dat als strafzaak door de rechter werd afgedaan in de vorm van schuldigverklaring, bedroeg 414. Zie Statistisch Jaarboek 1995, C.B.S. 1995.
- 11 Zoals dat ook geldt voor drugverslaafden.